

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.111-34.09

В. Ф. Алексенко

ЕСТЕТИЗАЦІЯ ХРИСТИЯНСЬКОГО ЕТИЧНОГО ІДЕАЛУ В КАЗЦІ О. ВАЙЛЬДА «ЩАСЛИВИЙ ПРИНЦ»

У дослідженні розглянуто проблему співвідношення ідей естетизму та християнського вчення про діяльну любов у відомій казці О. Вайльда. На основі аналізу сюжетно-образних вирішень казки «Щасливий принц» й активного використання письменником традиційної християнської символіки доводиться, що основою світогляду письменника було християнство. Про це ж свідчать імпліцитні підтексти притчі: попри позірне милування естетикою прекрасного, письменник в кінцевому результаті відкидає доктрину естетизму й підносить християнські цінності.

Ключові слова: естетизація, християнство, символ, краса, самопожертва.

DOI 10.34079/2226-3055-2020-13-22-11-16

Драматизм і внутрішня конфліктність європейської культури значною мірою визначається тим, що вона утворилася в результаті взаємного, так би мовити, «наповзання літосферних плит» – античності та християнства. Якщо античність була у підсумку естетичним осягненням блиску матеріального світу, то християнство, навпаки, розглядало цей світ як тимчасове та оманливе випробування, й прекрасним тут було лише зворотнє тяжіння світу до Доброго Бога-Отця, який любить своє Творіння [1, с. 17, 121]. Тому античність, яка не мала ще навіть такого поняття, як совість [4], охоче сакралізувала та поетизувала війну, сексуальну енергію як таку, демонічні стихії природи та подібні речі. З епохи Ренесансу починається спроба якось гармонізувати цю кричущу суперечність, що проходить червоною ниткою крізь усю епоху Модерну й набуває кульмінаційного напруження на рубежі XIX–XX ст., особливо ж у таких програмах, як естетизм, що, зухвало зрікаючись традиційних моральних табу церкви, водночас зовсім не прагнув докорінного розриву з християнською етичною доктриною.

Зокрема творчість та життєва доля О. Вайльда свідчать про надзвичайний розмах амплітуди такого пошуку: виступивши одним з апологетів і фундаторів всеєвропейського гей-руху й заплативши за те ганьбою й ув'язненням, письменник закінчив свій шлях в лоні католицизму. І те, що ситуація ця не була випадковим збігом обставин, засвідчують такі його твори, як, наприклад, казка «Щасливий принц», в якій виразно вимальовується спроба автора поєднати християнський ідеал доброчесності з естетизацією буття, найперше ж речового (предметного) образу, чуттєвий блиск якого, втім, тьмяніє перед прихованою духовною величчю християнської любові та самопожертвування. Саме цей аспект досі не був об'єктом уваги дослідників творчості Вайльда.

Тому метою цієї статті є – при обов'язковому врахуванні головних формально-стилістичних вирішень автора – поглиблений аналіз ідейно-ментального плану казки

«Щасливий принц», покликаний до життя прагненням збагнути, чи є реальні підстави однозначно відносити Вайльда до табору «естетизму» й трактувати його як «декадента», абсолютно байдужого до основ моралі й християнської традиції? Адже саме така точка зору фактично переважала в наших дослідженнях радянської пори, та й у західних дослідженнях він часто фігурує як «батько англійського декадансу».

Утім, **сучасні наукові публікації** зовсім не так однозначно підходять до інтерпретації поетики вайльдівських казок. Так, А. Humaish у роботі «Integration of Art and Morality in Oscar Wilde's the Happy Prince» піддає значному сумніву «заданість» письменницької позиції постулатами естетизму. Він цілком справедливо зазначає, що, хоча Вайльд був відомий своєю прихильністю до доктрини Волтера Патера, фундатора та теоретика естетизму, але насправді він не зробив його теорії основою своєї літературної практики [6, р. 5].

Безперечно, що естетизм впливав на Вайльда, і загальником стало відзначати поєднання етичного та естетичного у його творчості [напр., 3, с. 8], і вже не лише англомовні дослідження, але й пострадянські (хоча й пізніше) починають фіксувати важливість Sacrum для правильного розуміння ідейно-художнього світу письменника. Так, К. Купріянова фіксує важливість семіотично маркованих позицій центру у «Щасливому принці», які зміщуються протягом нарації: від світського палацу, міста та самої статуї правителя як уособлення світської влади на початку – до Щасливого Принця, котрий отримує «доступ у сакральний простір абсолютного верха» [3, с. 7–10].

Як не дивно, але про християнську складову Вайльдівського «Щасливого Принця» говорять не так вже й часто. Натомість охоче абсолютизуються гомосексуальні підтексти казок [2]. Ще частіше педалюється стурбованість автора соціальними негараздами [див., напр.: 5, р. 54]. Нерідко християнські мотиви казки трактуються як опосередкований вираз поваги автора до доктрини соціалізму: так, А. Humaish, провівши аналогію між Принцом і Христом, вибудовує низку паралелей між ідейним звучанням казки та есеєм Вайльда «Душа людини при соціалізмі» [6, р. 10–11]. Утім, ми не можемо погодитися з висновками дослідника, боцімто самопожертва Принця була усього лише відлунням соціалістичних ідей Вайльда, оскільки це типове для ліберальної думки знецінення реальної впливовості християнської традиції.

На наш погляд, розвідки, в яких прослідковується органічний зв'язок Вайльда з християнською традицією, більш вагомі. Показово, що J. Zipes називає певну частину казок Вайльда «біблійними» («scriptural»), які лише «прикриваються» дискурсом чарівної казки, а чималу частину протагоністів у казках Вайльда визначає як «христоподібних» [10, р. 114]. G. Willoughby здійснює глибокий і переконливий порівняльний аналіз двох казок Вайльда – «Щасливий принц» і «Велетень-егоїст», вбачаючи тут спільну основу – і там, і там протагоністом головного героя виступає безпосередньо Христос [9, р. 1–34]. Y. Umetsu прямо називає казку «Щасливий принц» «проповіддю практичного християнства» [7]. G. Willoughby фіксує прозору паралель між вчинками Щасливого Принця, який у буквальному сенсі роздає своє тіло підданам і символічністю подібного акту Христа на Останній вечері [9, р. 17].

Отже, спостережень у площині зіткнення у свідомості письменника біблійного світовідчуття та доктрини естетизму фактично поки що немає. Зокрема не проаналізована сюжетно-ідеологічна функція тієї гіперболізованої байдужості, з якою Принц поступово й неухильно позбавляє власну статую, вкриту від початку золотом та інкрустовану коштовним камінням, всіх прикрас, аби врятувати нужденних і злиденних, оскільки це відверто нагадує мотиви християнської спасенницької

словесності, а не снобістське милування розкішшю та митецькою досконалістю артефакту.

Вже початок казки встановлює певну оптику – статуя Принца у блиску височить над містом, у небесному просторі: *«High above the city, on a tall column, stood the statue of the Happy Prince. He was gilded all over with thin leaves of fine gold, for eyes he had two bright sapphires, and a large red ruby glowed on his sword-hilt <...> He was very much admired indeed»* [8, p. 317]. Майже всі дослідники англійського класика фіксують і піддають аналізу ці перші рядки казки. Типовим є розгляд цих перших речень як вияв смаків естетизму: «Немає нічого дивного у тому, що Вайльд прикрасив статую найкоштовнішим камінням. Мистецтво для Вайльда було навіть більш дорогоцінним, ніж дорогоцінне каміння, що покривало статую, і це мистецтво кінець-кінцем трансформує місто Щасливого Принца, хоча і не лише воно. Він часто асоціював красу з дорогоцінним камінням, оскільки вважав, що це каміння є символом сталості, а краса – стала» [6, p. 7].

На наш погляд, це радше відбиття художнього досвіду християнського Середньовіччя, атмосфери церковного мистецтва, покликаної створити образ Небесного Царства, де золото й коштовне каміння були звичайним, традиційним матеріалом. Це підтверджується й репліками дітей, що виходять з собору і які порівнюються статуєю з ангелом [8, p. 317].

Простір неба набуває динаміки з появою Ластівки, яка не встигла вилетіти зі своїми подругами до Єгипту, тому що була закохана в очерет і вмовляла його мандрувати разом з нею. Але очерет їй не відповідав, а лише хилився від вітру; *«And certainly, whenever the wind blew, the Reed made the most graceful curtseys»* [8, p. 317]. Тут ми маємо справу зі складним підтекстом. Так, ластівка – це середньовічний символ відродження, нового початку. А ось очерет примушує згадати слова Христа до тих учнів, які відлучилися, аби побачити Івана Хрестителя: «На що ви ходили в пустиню дивитися? Чи на очерет, що вітер гоїдає його?» (Мт. 11:7). Малося на увазі, що Іван лише провіщував Христа, і вже виконав свою місію. Отож, коли Ластівка, яка марнувала час, прагнучи зберегти минуле, врешті-решт наважилася приєднатися до своїх подруг і полетіти на південь, по дорозі зупинилася у місті й вирішила заночувати на високій колоні біля статуї Щасливого Принца. Їй здавалось – вона обрала дуже добре місце і думала, що у неї буде золота спальня, доки не відчула краплі, що падали згори. Виявилось, що це не дощ, а сльози Принца, і з його подальшого монологу стає зрозумілим, що йому, котрий колись був щасливим у своєму палаці, тепер, з висоти, очевидні всі скорботи та вся ницість його столиці: *«When I was alive and had a human heart,» answered the statue, «I did not know what tears were, for I lived in the Palace of Sans-Souci, where sorrow is not allowed to enter <...> And now that I am dead they have set me up here so high that I can see all the ugliness and all the misery of my city, and though my heart is made of lead yet I cannot chose but weep»* [8, p. 318].

Ластівка починає служити Принцові, і для неї це стає початком власного відродження: з егоїстичної істоти, що прагнула лише про свій комфорт і спокій, поступово вона перетворюється на альтруїстичне створіння, що дбає лише про інших, відносячи помалу крихти дорогоцінних шат статуї нужденним і бідакам міста й витрачаючи на це останні сили. Ця духовна еволюція для неї не є простою. Ластівка коливається, її спокушають прекрасні гробниці Єгипту, змальовані в дусі чистого естетизму: *«My friends are flying up and down the Nile, and talking to the large lotus-flowers. Soon they will go to sleep in the tomb of the great King. The King is there himself*

in his painted coffin. He is wrapped in yellow linen, and embalmed with spices. Round his neck is a chain of pale green jade, and his hands are like withered leaves» [8, p. 319].

Цей поклик з біблійної країни неволі, Єгипту, подих влади його ідолів, повторюються як спокуса. Її уяву поки що заповнюють естетизовані образи Єгипту, про які вона намагається розповісти Принцові: *«Tomorrow my friends will fly up to the Second Cataract. The river-horse couches there among the bulrushes, and on a great granite throne sits the God Memnon. All night long he watches the stars, and when the morning star shines he utters one cry of joy, and then he is silent. At noon the yellow lions come down to the water's edge to drink. They have eyes like green beryls, and their roar is louder than the roar of the cataract»* [8, p. 320]. Але гору бере не милування тліном гробниць і міццю ідолів, а живе поривання служити любові. Опис того, як статуя поступово позбавляється свого пишного оздоблення, набуває характеру осяяння золотим світлом Небесної Любові невгамованих бажань і потреб людей: *«Leaf after leaf of the fine gold the Swallow picked off, till the Happy Prince looked quite dull and grey. Leaf after leaf of the fine gold he brought to the poor, and the children's faces grew rosier, and they laughed and played games in the street»* [8, p. 322]. Пропозиція Принца роздати своє пишне вбрання цим людям робить її справді щасливою, але врешті-решт Ластівка помирає від холоду біля статуї Принца, а олов'яне серце Принца розривається від скорботи: це *Cor Ardens*, символ Палаючого Серця Христового.

Пам'ятник, що втратив принадливість, скидають, причому авторитетне слово тут належить Професорові естетики: *«So they pulled down the statue of the Happy Prince. "As he is no longer beautiful he is no longer useful,"» said the Art Professor at the University»* [8, p. 323]. Та Господь на небі велить ангелові принести те, що він у цьому місті визнає за найбільшу цінність. І той приносить зі смітника олов'яне серце й мертву пташку. *«You have rightly chosen,» said God, «for in my garden of Paradise this little bird shall sing for evermore, and in my city of gold the Happy Prince shall praise me»* [8, p. 323].

К. Купріянова коментує фінал нарації так: «У казці «вектор руху спрямований від зовнішньої Краси – до внутрішньої. Але відсутність гармонії (на цей раз втрачена зовнішня Краса) призводить до повторної загибелі. Лише у притчевому фіналі казки намічається шуканий ідеал гармонійного злиття зовнішньої та внутрішньої Краси» [3, с. 9]. Утім, нам здається, що це виглядає скоріше як спроба підмінити недвозначний християнський спіритуалізм автора парадигмами античної філософії.

Таким чином, у цьому творі доктрина естетизму насправді піддається повному запереченню, деструкції, й «наївна», притчова форма нарації якраз і покликана продемонструвати перевагу етичного критерію над естетичним і відверту апеляцію автора до духу Євангелія, в якому Христос велить багатому юнакові, що прагне досконалості, продати свої багатства й роздати гроші бідакам. Самі цінності світу земного, золото й коштовне каміння, розкішні речі, з них вироблені, прозоро трактуються в іронічно-зниженій тональності.

Це переконливо доводить, що та «демонізація» Вайльда, яку вперто інспірувало радянське літературознавство з його критикою щодо будь-якої релігійності взагалі, була цілком безпідставною. Вайльд зовсім не був аморальним естетом-збоченцем, а, як і будь-яка талановита людина – глибоким, сповненим драматичних суперечностей, автором, якого цікавили найперше екзистенціально-духовні проблеми та непростота людської психіки. Естетсько-«декадентський» комплекс був лише епізодом, складовою частиною психології та естетики письменника, але частиною аж ніяк не визначальною. Навіть більше, ситуація свідчить, що навернення письменника до католицизму після

відбуття тюремного покарання було не актом відчаю, а поверненням до глибинних, первісних джерел вайльдівського світосприйняття. Зрозуміло, що висловлені нами міркування було би корисно й ефективно перевірити текстами інших вайльдівських казок, але це – **перспектива** подальших розвідок.

Список використаної літератури

1. Абрамович С. Аксиологія Біблії. Нариси / С. Абрамович. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – 121 с. ; Abramovych S. Aksiolohiia Biblii. Narysy / S. Abramovych. – Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2018. – 121 s.

2. Деркачова О. С. Гендерна трансгресія у казках Оскара Вайльда / О. С. Деркачова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Літературознавство. – 2014. – Т. 231, Вип. 219. – С. 38–42 ; Derkachova O. S. Genderna transhresiiia u kazkakh Oskara Vailda / O. S. Derkachova // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Ser. : Filolohiia. Literaturoznavstvo. – 2014. – Т. 231, Вип. 219. – С. 38–42.

3. Куприянова Е. С. Литературные сказки Оскара Уайльда и сказочно-мифологическая поэтика романа «Портрет Дориана Грея» : автореф. ... докт. филол. наук : спец. 10.01.03 / Екатерина Сергеевна Куприянова ; Новгородский государственный университет им. Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 2007. – 40 с. ; Kupriyanova Ye. S. Literaturnye skazki Oskara Uaylda i skazочно-mifologicheskaya poetika romana «Portret Doriana Greya» : avtoref. ... dokt. filol. nauk : spets. 10.01.03 / Yekaterina Sergeevna Kupriyanova ; Novgorodskiy gosudarstvennyy universitet im. Yaroslava Mudrogo. – Velikiy Novgorod, 2007. – 40 s.

4. Ярхо В. Н. Была ли у древних греков совесть? (К изображению человека в аттической трагедии) / В. Н. Ярхо // Античность и современность. – Москва : Изд-во АН СССР, 1972. – С. 251–263 ; Yarkho V. N. Byla li u drevnikh grekov sovest? (K izobrazheniyu cheloveka v atticheskoy tragedii) / V. N. Yarkho // Antichnost i sovremennost. – Moskva : Izd-vo AN SSSR, 1972. – S. 251–263.

5. Ericksen D. H. Oscar Wilde / D. H. Ericksen. – Boston : Twayne, 1977. – 175 p.

6. Humaish A. H. Integration of Art and Morality in Oscar Wilde's the Happy Prince / A. H. Humaish // English Language, Literature & Culture. – 2017. – Vol. 2, Issue 1. – P. 5–11.

7. Umetsu Y. Aspects of Christianity in Oscar Wilde (Part I) : An Analysis of The Fairy-Tales / Yoshinobu Umetsu
<http://libwww.shokei.ac.jp/image/bulletin/52/KJ00004389583.pdf>.

8. Wilde O. Collected Works. The plays, the Poems, the Stories and the Essay including De Profundis / O. Wilde. – London : Wordsworth Library Collection, 2007. – 1098 p.

9. Willoughby G. The Figure of Christ in the Works of Oscar Wilde : thesis / G. Willoughby. – Cape Town ; University of Cape Town, 1987. – 317 p.

10. Zipes J. D. Fairy Tales and the Art of Subversion : The Classical Genre for Children and the Process of Civilization / J. D. Zipes. – London : Routledge, 1991. – 214 p.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2020.

V. Aleksenko

AESTHETIZATION OF THE CHRISTIAN ETHICAL IDEAL IN O. WILDE'S FAIRY TALE «THE HAPPY PRINCE»

The paper explores the problem of the relationship between the ideas of aesthetics and the Christian doctrine of active love in the famous tale written by O. Wilde. The research

which emphasizes the Christian basis of the author's outlook became the methodological basis of the present study on the background of a detailed analysis of various assessments of the writer's position, interpreted as an immoral aesthete and as a supporter of socialist ideas or a recipient of ideas of ancient philosophy of spiritual beauty. The study proves this in detail, analyzing the plot and figurative solutions of the fairy tale «Happy Prince», taking into account the traditional Christian symbols.

Thus, the image of the Prince-Statue, decorated with gold and precious stones, is interpreted as a symbol of Christ, who gives his splendor and power to save the poor.

It is also reminiscent of the words of Christ, who tells a young rich man who seeks perfection to sell his wealth and give money to the poor. The very values of the earthly world, gold and precious stones, luxurious things made of them, are transparently interpreted in an ironically reduced tone. The confirmation of the fact that the aestheticization of being yields to the hidden spiritual greatness of Christian love and self-sacrifice is also that the values of the earthly world, gold and precious stones are transparently interpreted in an ironic tone in the fairy tale.

The swallow, being the ancient symbol of the Renaissance, this bird was lured by the perishable beauty of idols and tombs of Egypt, the biblical symbol of captivity. The swallow finds its purpose in the service of the Prince, scattering his precious clothes to the poor. And here the ethical criterion turns out to be higher than the aesthetic one.

They are not rewarded on the Earth: the bird dies of the cold, and the remains of an unrepresentable statue of the prince are demolished, the decisive word to belong to the professor of aesthetics.

However, the angel of God brings the most precious things he has found in this city to the heavenly palaces of the Lord: the tin heart of the Prince, torn by grief, and a dead bird.

By analyzing the writer's ideological system with implicit implications, Wilde's position is quite obvious: despite his apparent admiration for the aesthetics of beauty, the writer rejects ultimately the doctrine of aesthetics and exalts Christian values, setting out his concept in the style of a parable.

Key words: *aestheticization, Christianity, symbol, beauty, self-sacrifice.*

УДК 821.161.2-2.09

В. В. Дуркалевич

МОВНА КАРТИНА СВІТУ У ДРАМІ НАТАЛІЇ ВОРОЖБИТ «ЗЕРНОСХОВИЩЕ»

У статті проаналізовано способи мовної концептуалізації теми Голодомору. Показано прийоми вибудовування ідентичності суб'єкта і суспільства, обтяжених травматичною пам'яттю і травматичним досвідом поколінь. Доведено, що для мистецтва, яке займається проблематикою багатоаспектних і багатовимірних взаємозалежностей між нарацією, пам'яттю й ідентичністю, тема Голодомору перестає бути явищем лише історичним і фактографічним. Реконструкція мовної картини світу п'єси «Зерносховище» показує способи концептуалізації невідворотних деструктивних процесів, пов'язаних із руйнуванням